

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ТА ПІДСТАВ ПРОВЕДЕННЯ ОПИТУВАННЯ ОСОБИ ЗА Ч. 11 СТ. 232 КПК УКРАЇНИ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF THE PROCEDURE AND GROUNDS FOR CONDUCTING SURVEYS OF INDIVIDUALS IN ACCORDANCE WITH PART 11 OF ARTICLE 232 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE OF UKRAINE

Малярчук Н.В., к.ю.н.,
доцент кафедри права

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Стаття присвячена дослідженню порядку та підстав проведення опитування особи слідчим, прокурором у режимі відео- або телефонної конференції з метою забезпечення оперативності кримінального провадження, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора відповідно до ч. 11 ст. 232 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України).

Характерною особливістю статті є окреслення ознак, що притаманні правовому інституту опитування особи та на підставі наукового аналізу виявлення прогалин правового регулювання в контексті статусу особи, в якому вона має знаходитись під час опитування у кримінальному провадженні, обсягу її прав, проблем порядку її ідентифікації під час її опитування. Також у статті розглядається питання чи є опитування особи процесуальною дією, а також звертається увага на деякі недоліки порядку фіксації результатами опитування. Обговорюється недоречність у закріпленні окремих підстав, які визначаються законодавцем, як поважні та за наявності яких особа не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора.

За результатами написання статті, автором надаються пропозиції та порядок вирішення окремих проблем правового регулювання порядку та підстав проведення опитування особи слідчим, прокурором у режимі відео- або телефонної конференції з метою забезпечення оперативності кримінального провадження. З урахуванням всіх встановлених та проаналізованих недоліків правового змісту в положеннях норм ч. 11 ст. 232 КПК України, обмірковувалось також позиція і доцільність існування відповідної норми у КПК України.

Ключові слова: опитування особи, слідчі (розшукові) дії, досудове розслідування, виклик, слідчий, прокурор, процесуальна дія, протокол, допит, ідентифікація, зайнятість, аудіозапис, відеоконференція, телефонна конференція, кримінальне провадження.

The article is devoted to examining the procedure and grounds for interrogating an individual by an investigator or prosecutor through video or telephone conference to ensure the promptness of criminal proceedings. This is particularly relevant when the individual, due to being located remotely from the site of the pre-trial investigation, illness, employment, or other reasons, cannot promptly arrive at the investigator or prosecutor's office in accordance with Part 11 of Article 232 of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine).

A defining characteristic of the article is the delineation of features inherent to the legal institution of interrogating individuals. Through scientific analysis, it identifies gaps in legal regulation concerning the individual's status during interrogation in criminal proceedings, the extent of their rights, and issues related to their identification during questioning. The article also addresses whether interrogating individuals constitutes a procedural action and draws attention to certain deficiencies in the procedure for documenting interrogation results. It discusses the inadequacy of establishing specific grounds, as determined by the legislator, as valid reasons for an individual's inability to promptly appear before the investigator or prosecutor.

Based on the results of writing the article, the author provides proposals and a procedure for addressing specific issues in the legal regulation of the procedures and grounds for interrogating individuals by investigators or prosecutors via video or telephone conference to ensure the efficiency of criminal proceedings. Considering all identified and analyzed shortcomings in the legal provisions of Part 11 of Article 232 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the appropriateness and feasibility of the existence of the corresponding norm in the CPC of Ukraine are also deliberated.

Key words: interrogation of individuals, investigative (search) actions, pre-trial investigation, summons, investigator, prosecutor, procedural action, protocol, examination, identification, employment, audio recording, video conference, telephone conference, criminal proceedings.

Слідчі (розшукові) дії є досить комплексним поняттям, багатограним, що потребує, досить, прискіпливого ставлення до його визначення. У фаховій літературі надаються різні за обсягом визначення відповідного поняття, як в широкому, так і у вузькому розумінні. Синергетичність слідчі (розшукові) дії є вкрай важливим та ключовим елементом у досудовому розслідуванні, адже від того, на скільки буде зважений алгоритм дій уповноваженого суб'єкта стосовно формування доказів, всебічного, повного, неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, буде залежати й рівень досягнення успіху в розслідуванні відповідного кримінального провадження, чи краще сказати встановлення об'єктивної дійсності у провадженні та прийняття аргументованого процесуального рішення по закінченню досудового розслідування.

Кримінальний процесуальний кодекс України в ч. 1 ст. 223 визначає, що слідчі (розшукові) дії – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [1]. В юридичній літературі надається низка ознак слідчих (розшукових) дій, а також навіть їх класи-

фікація, що в свою чергу дозволяє формувати власне бачення розуміння поняття слідчих (розшукових) [2].

На нашу думку, враховуючи попередній досвід проведеного наукового аналізу поняття слідчі (розшукові) дії, під останнім ми розуміємо – передбачена кримінальним процесуальним законодавством частина складної синергії процесуального алгоритму дій, що здійснюються уповноваженими на те особами, з об'єктивною наявністю відомостей, що вказують на можливість досягнення конкретної мети з урахуванням проведення таких дій, які мають пізнавально-пошукове значення з обов'язковою фіксацією такої діяльності в межах встановлених процесуальних строків, із вживанням належних заходів для забезпечення присутності осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені, чи участь яких є обов'язковою за вимогами закону, чи, які ініціювали клопотання про проведення відповідної слідчої (розшукової) дії з можливістю застосування державного примусу в разі порушення законодавства.

Так, розуміння слідчих (розшукових) дії у вузькому розумінні – це передбачене кримінальним процесуальним законодавством алгоритм дій уповноважених осіб, які

вчиняються тільки з урахуванням можливості досягнення конкретної мети та з урахуванням особливостей процесуальної форми кожного з видів слідчих (розшукових) дій.

Варто зауважити, що характерною ознакою слідчих (розшукових) дій є їх специфіка проведення в залежності від кінцевої мети, якої необхідно досягти та особливостей процесуальної форми кожного з видів слідчих (розшукових) дій. В цьому контексті хотілося зупинитися та звернути увагу й проаналізувати зміст ч. 11 ст. 232 КПК України.

Відповідно до ч. 11 ст. 232 КПК України слідчий, прокурор з метою забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора. З першу законодавець зауважує, що опитування проводиться з метою забезпечення оперативності. Варто відмітити, що ця підстава фактично є виправданням для існування відповідної норми. Слід сказати, що це взагалі не є слідчою дією і не відноситься до такої слідчої (розшукової) дії, як допит, а тому виникає питання, чому взагалі цю норму включили у відповідну статтю? В змісті норми ми бачимо, що для оперативності кримінального провадження. Натомість, сутність оперативного пошуку полягає в тому, що він є різновидом ініціативної активної розвідувальної (за характером) діяльності оперативних підрозділів кримінальної поліції, що здійснюється не тільки у зв'язку з вчиненням злочину, а й незалежно від кримінальної події.

Вандишев А. С. зазначає, що сутністю оперативного пошуку є оперативне пізнання криміногенних фактів, подій, осіб, предметів та речей, які мають ознаки злочинної діяльності або містять явні сліди злочину і їх необхідно розпізнати. Як вказує науковець, досвід боротьби зі злочинністю дозволяє виділити основні категорії об'єктів оперативного пошуку, а саме: подія злочину; обставини, що сприяли вчиненню злочину; особи, що ставлять оперативний інтерес; майно викрадене під час вчинення злочину; знаряддя злочину, а також інші предмети, що мають розшукове значення або заборонені до зберігання, носіння чи використання [3, с. 47].

В проєкті Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» 2009 року під оперативним опитуванням слід було розуміти, що це оперативно-розшуковий захід з отримання відомостей щодо злочинної діяльності або інформації в інтересах безпеки суспільства і держави шляхом спілкування з особою, яка реально чи імовірно володіє ними [4].

Тож, на нашу думку, вбачається, що така дія, як опитування особи з метою оперативності більше притаманне оперативним підрозділам, що здійснюється тільки до початку кримінального провадження. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон) оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених ст. 6 Закону підстав надається право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу тощо [5]. Тим більше, від слідчої (розшукової) дії опитування відрізняється за низкою ознак, так, наприклад: особа має надати свою згоду на проведення такого опитування; особу, яку можуть за її згодою опитати не попереджають про кримінальну відповідальність за відмову від дачі і за дачу завідомо неправдивих показань; отриманні відомості у разі проведення опитування не мають доказової сили.

Так, цілком слушно зауважено, що обставини, які були повідомлені особою під час опитування, не мають доказового значення, а мають характер орієнтовної інформації для цілей досудового розслідування [6].

Також у цьому контексті виникає й інше питання, а чи зобов'язаний слідчий чи прокурор у цих обставинах взагалі повідомляти про те, що особа має право відмовитися від участі в опитуванні, адже прямої імперативної вказівки у відповідній ч. 11 ст. 232 КПК України для слідчого, прокурора не зазначено. Варто зауважити і про правовий статус особи в цьому контексті дослідження. Зі змісту норми ми розуміємо, що особу слідчий чи прокурор мав застосувати такий захід забезпечення кримінального провадження, як виклик.

Згідно зі ст. 135 КПК України слідчий, прокурор має право викликати підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження у встановлених КПК України випадках для допиту чи участі в іншій процесуальній дії (ідеться про спеціаліста, експерта, перекладача, цивільного позивача, цивільного відповідача тощо). Виклик в свою чергу мав би бути необхідним з метою допиту. Враховуючи думку проф. Капліної О. В., яка визначає, що допит – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча дія, яка полягає в одержанні слідчим від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження [7, с. 556]. Випливає, що до виникнення підстав для проведення опитування, особа, яка не може з'явитися з поважних причин до слідчого, прокурора знаходилась у процесуальному статусі як свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, експерт, і в тому ж статусі і лишається, але під час опитування відповідно до її процесуального статусу не повідомляється про кримінальну відповідальність. На нашу думку виходить щось цікаве і не зрозуміле з урахуванням положень кримінального провадження. Відбувається, якщо можна так сказати, якась юридична трансформація чи мутація, коли, наприклад, особу викликали як свідка для надання показань, тобто для проведення слідчої (розшукової) дії і у разі не можливості її прибуття за викликом мали б бути перепризначенні в інший час чи проведенні в режимі відеоконференції, а за розсудом слідчого, прокурора може юридично видозмінитися у спробу проведення опитування цієї особи. Вбачається, що мала бути проведена слідча (розшукова) дія за загальними правилами КПК України, але з'явилися обставини, які цьому перешкоджають і натомість, щоб провести тоді допит у режимі відеоконференції, що певно так само сприяло забезпечення оперативності у кримінальному провадженні слідчий, прокурор можуть вирішити провести опитування особи, що вже не є слідчою (розшуковою) дією, а більше підпадає під ознаки процесуальної дії, яка не буде мати доказового значення, а ще й потребує згоди потенційної особи, яку можуть опитати. При цьому, у разі необхідності отримання показань від опитаної особи слідчий, прокурор проводить їх допит п. 3 ч. 11 ст. 232 КПК України. Здається, що такий можливий алгоритм дій не сприяє оперативності у кримінальному провадженні, а навпаки може його у більшості випадків обтяжити.

Також, слідчий, прокурор має повідомляти про права особи, яка опитується, але з урахуванням змісту ч. 11 ст. 232 КПК України здається, що може їх і не повідомляти. Розмірковуючи над п. 1 ч. 11 ст. 232 КПК України і з урахуванням зазначеного, краще було б не передбачати цю норму у відповідній статті під назвою проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Вбачається логічніше у цьому випадку у разі неможливості прийти за викликом до слідчого, прокурора з поважних причин провести ж цей допит з використанням відеоконференції, що і передбачається в ч. 1 ст. 232 КПК України [1]. Тож, на нашу думку, є незрозумілим сенс існування норм в ч. 11 ст. 232 КПК України.

Звертаємо також увагу на підставу зайнятості, що є поважною для неприбуття до слідчого, прокурора згідно до ч. 11 ст. 232 КПК України. Зайнятість – стан людини,

яка постійно зайнята якою-небудь роботою, справою. Стан людини, яка не має вільного часу [8]. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» зайнятістю – не заборонена законодавством діяльність осіб, пов'язана із задоволенням їх особистих та суспільних потреб з метою одержання доходу (заробітної плати) у грошовій або іншій формі, а також діяльність членів однієї сім'ї, які здійснюють господарську діяльність або працюють у суб'єктів господарювання, заснованих на їх власності, у тому числі безоплатно [9]. У травні в НБУ повідомляли, що рівень безробіття поступово знижуватиметься: до 2025 року – до 17,6% [10]. Тож, наприклад, з 10 осіб грубо кажучи одна людина буде безробітною, з урахуванням зазначеного цілком можна говорити про те, що майже всі будуть зайнятими. На нашу думку, таку причину, як зайнятість, необхідно виключити на підставі наведених вище аргументів.

Продовжимо аналіз ч. 11 ст. 232 КПК України, але вже пункту 2, в якому зазначається, що за результатами опитування, проведеного у режимі відео- або телефонної конференції, слідчий, прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. За необхідності опитування фіксується за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису. Слід зазначити, що фіксація процесуальних дій відповідно до ст. 103 КПК України здійснюється: у протоколі; на носіях інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; у журналах судового засідання. Слідчі (розшукові) дії протоколюються, фіксуються на носіях інформації. Опитування фіксується за допомогою аудіо чи відеозапису і за результатами проведення опитування слідчий, прокурор складає рапорт, що не передбачено статтею 103 КПК України, як одна з форм фіксації процесуальних дій. Чи це не процесуальна дія? Та й взагалі у КПК України більше немає норм, де б містився такий спосіб фіксації, як рапорт. Тим більше, що у ст. 103 КПК України не зазначається рапорт, як спосіб фіксації процесуальних дій.

В наказі Міноборони зазначається, що заява (рапорт) – документ, який подається для реєстрації та містить офіційне повідомлення з проханням чи пропозицією. Заява подається державним службовцем або працівником Збройних Сил. Рапорт подається військовослужбовцем Збройних Сил [11].

В наказі Міністерства внутрішніх справ України зазначається, що у разі, якщо до структурного підрозділу надійшов документ, адресований його керівникові, який потребує розгляду Міністром, першим заступником Міністра, заступником Міністра або заступником Міністра – керівником апарату, керівник цього підрозділу, після реєстрації в підрозділі, рапортом (довідною запискою) доповідає керівництву Міністерства. Після визначення керівництвом Міністерства основного виконавця (виконавців) цього документа та доручень щодо його виконання зазначений рапорт (довідна записка) передаються до Управління документального забезпечення для їх реєстрації та передачі виконавцям [12].

Таким чином, зі змісту наведених положень нормативно-методичних документів можна зробити висновок, що рапортом є письмове офіційне повідомлення (довідна), що стосується службової чи не службової діяльності осіб до вищестоящого керівництва.

В свою чергу, проф. Карпов Н. С. зазначав, що під протоколом процесуальної дії слід розуміти – письмовий акт, а якому слідчий, прокурор зазначає послідовність дій, отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, у тому числі виявлені або надані речі та документи. Протокол процесуальної дії можна розглядати, як спеціальний створений

із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, що містить зафіксовані за допомогою письмових знаків відомості, які можуть бути використані, як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [7, с. 310].

Тож, на нашу думку, логічніше законодавцю з метою дотримання узгодженості положень КПК України між собою, не зазначати такий спосіб фіксації результатів опитування, як рапорт, а в п. 2 ч. 11 ст. 232 КПК України передбачити таким чином, що «відповідні результати опитування фіксуються згідно з загальними вимогами передбаченими в КПК України» чи «... слідчий, прокурор складає протокол...». Ми розуміємо, що опитування є процесуальною дією, адже здійснюється в цьому випадку в раках кримінального провадження (тобто вже після внесення відомостей в ЄРДР, а потім мало би бути повідомлення особі про виклик до слідчого, прокурора для проведення слідчих (розшукових) дій, але які відбутися не змогли з об'єктивних причин передбачених в ч. 11 ст. 232 КПК України) з метою забезпечення його оперативності, а тому доречніше результати опитування оформлювати у протоколі.

Необхідно також зауважити, що ч. 1 ст. 3 КПК України не містить визначення, що слід розуміти під процесуальними діями, але Михайлик Д. О. у своєму дослідженні відзначає, що під ними необхідно розуміти, що це дії, спрямовані на виконання завдань кримінального провадження на різних стадіях кримінального процесу, проведення яких забезпечується силами, засобами кримінального провадження на підставах і в порядку, передбачених кримінальним процесуальним законодавством [13].

Враховуючи позицію Михайлика Д.О. думаємо, що можна говорити про опитування, як одну із дій, яка покликана на виконання завдань кримінального провадження. Хоча, з урахуванням всіх, на нашу думку, недоліків скоріше від цієї норми більше проблем нормативного характеру, тай не тільки нормативного, ніж юридичної користі для досудового розслідування.

Наступним, на що варте увагу, то це на проблеми ідентифікації особи під час опитування. Спершу слід зазначити, що в ідентифікація особи в судовому порядку, якщо провадження відбувається дистанційно, то є напрацьовані чіткі алгоритми дій, як в технічному аспекті, так і в нормативному.

Відповідно до підпункту 5.4¹ п. 5 Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу [14]. Натомість під час опитування таких напрацювань немає, а на практиці з використанням відеозв'язку особу, яку опитують просять показати документи, які можуть підтвердити, ідентифікувати, що це саме та особа, яку мали опитувати, що здається неприпустимим в порядку кримінального провадження чи навіть в будь-якому провадженні. За таких обставин важко чи бодай навіть неможливо говорити про якусь впевненість в дійсній ідентифікації особи та її документів (це може бути і підrobка, копія, яку скоріше неможливо перевірити на справжність шляхом відеоконференції), вже не кажучи про телефонну конференцію.

Відповідно до п. 3 ч. 11 ст. 232 КПК України у разі необхідності отриманих показань від опитуваних осіб слідчий, прокурор проводить їх допит. Варто відмітити, що з позиції підозрюваного пояснення, які ним були надані під час опитування, можуть бути використані проти нього, що може призвести до більш не сприятливого для нього становища у кримінальному провадженні, бо інформація, яка була надана в опитуванні може містити фактичні дані, які будуть перевірятися слідчим, напри-

клад, слід крові на місці вчинення злочину, сліди на одязі, засоби, за допомогою яких міг вчинитися злочин тощо, а вже саме після проведення допиту слідчий всю до того надану інформацію, що була надана під час опитування перевірить і за допомогою допиту ще раз її процесуально зафіксує, обґрунтує та підтвердить. Це, в свою чергу, не відповідатиме принципу змагальності у кримінальному провадженні його гуманності та верховенства права. На нашу думку, і така особа в процесуальному статусі, як свідок, могла б надати пояснення в опитуванні, які б могли б бути використані також проти неї, адже в якому процесуальному статусі вона знаходиться під час опитування не зрозуміло, бо ж це не є слідчою дією і її не повідомляють про кримінальну відповідальність за неправдиві показання чи за відмову від давання показань, а тому, на нашу думку, пояснення, які вона надасть не будуть підпадати під захист п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК України, в якій недопустимими є докази, що були отримані з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

Знову таки, слідчий, прокурор можуть використати відповідні пояснення і перевірити відповідні фактичні дані, які були отримані в результаті опитування, і якщо вони містять докази про можливу вину свідка, то це призведе до повідомлення останнього про підозру.

Таким чином, опитування особи відповідно до ч. 11 ст. 232 КПК України не є слідчою (розшуковою) дією і не відноситься до такої слідчої (розшукової) дії як допит, а тому не зрозуміло, чому цю норму включили у відповідну статтю. Тим більше, опитування відрізняється від слідчої (розшукової) дії за низкою ознак, так, наприклад: особа має надати свою згоду на проведення такого опитування; особу, яку можуть за її згодою опитати не попереджають про кримінальну відповідальність за відмову від дачі і за дачу завідомо неправдивих показань; отриманні відомості у разі проведення опитування не мають доказової сили.

На нашу думку, слідчий чи прокурор може і не повідомляти про те, що особа має право відмовитися від надання показань в порядку опитування, і чи взагалі має повідомляти про якісь права особі, яка опитується, здається, що може не повідомляти. Незрозумілою є ситуація з процесуальним статусом особи, яка опитується, про що вже було сказано вище, що на нашу думку немає бути в кодифікованому акті, де нормативні положення мають бути узгоджені та не суперечити один одному, при цьому не порушувати принципи кримінального процесуального законодавства.

Взагалі, у разі неможливості прийти за викликом до слідчого, прокурора з поважних причин цілком можна було б провести цей допит з використанням відеоконференції, що і передбачається в ч. 1 ст. 232 КПК України та й законодавцю не треба було б нічого вигадувати у цьому випадку.

Також, таку причину, як зайнятість необхідно виключити, адже з наведених вище аргументів кожна 9 особа з 10 може говорити про те, що вона дуже зайнята, а це аж ніяк не сприяє оперативності у кримінальному провадженні.

Розуміючи, що опитування є процесуальною дією, тому доречніше результати опитування оформлювати у протоколі, щоб узгодити відповідні положення зі статтею 103 КПК України. Проблеми ідентифікації особи не мають чіткого та вірного алгоритму дій, які б могли визначити порядок ідентифікації особи під час опитування, що це дійсно саме та особа, яку необхідно опитати.

Тож, на нашу думку сенс існування норм в ч. 11 ст. 232 КПК України є досить сумнівним, з урахуванням такого спектру проблем, які були виявлені та зазначені вище. Ба більше, здається, що такий можливий алгоритм дій, який має передувати опитуванню, а також після нього, на нашу думку, аж ніяк не сприятиме оперативності у кримінальному провадженні, а навпаки може його у більшості випадків обтяжити. Певно, що така дія, як опитування особи з метою оперативності більше притаманне оперативним підрозділам, що здійснюється тільки до початку кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.02.2024).
2. Малярчук Н.В. Поняття та класифікація ознак слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Європейський правничий часопис: Науковий журнал*. Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет». 2023. № 2.
3. Вандишев А.С. Методологічні і організаційно-практичні проблеми оперативного розшуку. Праці КВШ МВС ССРР. Київ. 1976. № 8. С. 35–49.
4. Проект Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 16 липня 2009 № 2134. Внесений народними депутатами України: В. Д. Швець, Г. Г. Москаль, В. Л. Сівкович, В. А. Бевз, В. М. Грицак, В. С. Малишев. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1NA00D> (дата звернення: 09.02.2024).
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закону України 18 лютого 1992 року № 2135-XI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 09.02.2024).
6. Черняк Н., Гаркуша А. Процесуальні особливості проведення допиту та пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції за законодавством України. *Національний юридичний журнал: Теорія і практика*. 2016. URL: <http://www.jurnaluljuristic.in.ua/archive/2016/5/45.pdf> (дата звернення: 09.02.2024).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Капліна, О. Г. Шило. Т. 1. Харків: Право, 2013. 768 с.
8. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980 pp.). URL: <https://sum.in.ua/s/zajnjatistj> (дата звернення: 09.02.2024).
9. Про зайнятість населення: Закону України 5 липня 2012 року № 5067-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
10. Національний банк України. Просто про економіку (на основі матеріалів Інфляційного звіту за січень 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-na-osnovi-materialivinfljatsijazvitu-za-sichen-2023-roku> (дата звернення: 25.02.2024).
11. Про затвердження Інструкції з діловодства та документування управлінської інформації в електронній формі в Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних Сил України: Наказ Міністерство оборони України 26 липня 2018 № 370. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/370_nm_2018_instruction.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
12. Про затвердження Інструкції з діловодства в системі Міністерства внутрішніх справ України: Наказ Міністерство внутрішніх справ України 23.08.2012 № 747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0747320-12#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
13. Михайлик Д. О. Поняття процесуальних дій у кримінальному провадженні України. *Право і суспільство*. 2017. № 2. URL: http://pravovisus.pilstvo.org.ua/archive/2017/2_2017/part_1/40.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
14. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення Вища рада правосуддя 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 25.02.2024).